Български език / Bulgarian Language 73 (2026), 2, 30–48
Print ISSN: 0005-4283, Online ISSN: 2603-3372
doi: 10.47810/BL.73.26.02.03

Дамаскинското слово за успението на св. Богородица в среднородопските възрожденски писмени паметници Устовски сборник и Райковски дамаскин

Георги Митринов
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките
g_mitrinov@abv.bg

Статията разглежда употребата на гръцки заемки в текстове на дамаскинското Слово за успението на св. Богородица в два среднородопски възрожденски писмени паметника – Устовски сборник и Райковски дамаскин. Представена е употребата на терминология, свързана с църковната обредност, която не е характерна за местните български говори. Налице са и гръцки заемки, които са с широка употреба в говорите. Съпоставката на примери от двата текста дава възможност да се види творческият подход на среднородопските книжовници при превеждане на дамаскинските текстове от гръцки писмени източници.

Ключови думи: среднородопски дамаскини; Възраждане; Слово за успението на св. Богородица; църковна лексика от гръцки произход

The Damaskin Sermon on the Dormition of the Holy Mother of God in Central Rhodope Revival Literary Monuments: the Ustovo Collection and the Raykovo Damaskin

Georgi Mitrinov
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
g_mitrinov@abv.bg

This article examines the use of Greek loanwords in the damaskin sermon on the Dormition of the Holy Mother of God as preserved in two Central Rhodope literary monuments from the Bulgarian National Revival period: the Ustovo Collection and the Raykovo Damaskin. Particular attention is paid to terminology related to church rites and practices that is not characteristic of the local Bulgarian dialects. At the same time, the

© Георги Митринов, 2026 / © Georgi Mitrinov, 2026

Тази статия в списание „Български език“ е с отворен достъп и се публикува под международния публичен лиценз Creative Commons Attribution 4.0 International (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0). /

This open access article of journal “Balgarski ezik” (“Bulgarian Language”) is published under the terms of Creative Commons Attribution 4.0 International Public License (Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International – CC-BY-NC-ND 4.0).

texts contain numerous Greek loanwords that were widely integrated into the regional dialectal vocabulary. A comparison of the examples found in the two manuscripts reveals the creative approach adopted by the Central Rhodope scribes in translating and adapting damaskin texts from Greek written sources.

Keywords: Central Rhodope damaskins; Bulgarian National Revival; Sermon on the Dormition of the Holy Mother of God; Greek-derived church vocabulary

Словото за успението на св. Богородица е част от устойчивия състав на сборника на Дамаскин Студит „Съкровища“, в който е включено под № 12. Открива се в повечето дамаскини от македонския тип с датировка от XVI в. (Дьомина/Demina 1968: 43–44). Не е от устойчивия състав на дамаскините от средногорския тип, повечето от които са от XVII в. (Дьомина/Demina 1968: 46–47). Едва в IV новобългарски тип дамаскини с датировка от втората половина на XVII и от XVIII в. то отново се среща, наред с други дамаскинови слова, включени в първите преводи на дамаскинска книжнина на български език (Дьомина/Demina 1968: 61). В Свищовския дамаскин с датировка 1753 г. е включена само част от това слово (Милетич/Miletich 1923: 191–197). Текстът свършва с изброяване годините на св. Богородица и преди епизода с явяването на архангел Гавриил пред нея с вестта за скорошното ѝ възнесение на небето. Словото под № 73 (л. 283а – л. 286б) се среща и в Одеския дамаскин № 38 (64) от сбирката на Виктор Григорович, открит в Свищов през 1845 г. Според откривателя на писмения паметник той е датиран от XVIII в. (Брага/Braga 2023: 79, 84, 93).

В българските дамаскини са налични различни варианти на Словото за успението на св. Богородица. Като компилативен текст от творби на св. Климент Охридски, св. Андрей Критски и св. Йоан Дамаскин негов вариант се среща в новобългарски ръкописи от XVII, XVIII и XIX в. (Ненчева/Nencheva 2023). В среднородопските дамаскини от средата на XIX в. словото е включено във вариант, характерен за дамаскините от македонския тип с датировка XVI в. Текстът му по своята структура съвпада изцяло с този в Кичевския (Кърнинския) дамаскин, спадащ към македонския тип дамаскини с датировка XVI в. (https://www.scribd.com/document/379398139/ – с. 176б–189б).

Словото за успението на св. Богородица е началният текст от първата част на Устовския сборник – среднородопски възрожденски писмен паметник от средата на XIX в., без точна датировка. Открива се и в Райковския дамаскин, датиран от 1859 г., под заглавие Дамашкино на черквата (с. 199 – 222). Според някои родоповеди текстовете в среднородопските дамаскини са изцяло преведени от гръцки писмени източници на местен родопски говор (Попконстантинов/Popkonstantinov 1888: 138; Шишков/Shishkov 1903: 65; Гиневски/Ginevski 2001: 118–120). Но се откриват и преписи на текстове от български възрожденски писмени творби (Митринов/Mitrinov 2021: 121–129). Хипотезата, че текстът на Словото за успението на св. Богородица е превод от гръцки писмен източник, който засега не е открит, се подкрепя от

наличието на отделни думи и синтактични конструкции в преписите в Устовския сборник и в Райковския дамаскин, които са на гръцки език и не са преведени на български език от местните български книжовници. Може да се предположи, че преводът им ги е затруднил.

Важно е да се отбележи, че отделни пасажи от текста на Словото за успението на св. Богородица липсват в един от двата среднородопски дамаскински текста. В Устовския сборник липсва немалка част от началото на словото, за разлика от Райковския дамаскин:

Начало на пасажа от текста в Райковския дамаскин (Райк. дам.), който липсва в Устовския сборник (Уст. сб.): σάς τρί τιχρλήη ημότ λιχδιε χόδιατ να σάε δηνιέ τόπλα, κατχ΄ κάζχβατ κηνήγητια / νάσι ήμα εδίν χτ σέε λιχ΄διε, τίε πις δηδάκσχβανιε, πις διδαχίε, χίτζ / δα νι κάζε νί εδιν ζα γόσποδα, αμί σαμί μήσλετ η τζελαστήσχβατ η σα σέτατ χχ΄πα- / βχτχ η γχ πράβετ… (с. 199)

сас три тюрлии имот людье ходят на сае динье топла, кату казуват кинигитя / наши има един ут сее людье, тие бис дидаксувание, бис дидахие, хич / да ни каже ни един за Господа, ами сами мислет и челащисуват и са сетат хуба- / вуту и гу правет

Край на пасажа: δρχ΄γι πάκ στάναλι δά- / σκαλε πχ κασαπήτε, πχ γράδι (начало на текста в Уст. сб.) η δρχ΄γι βλαδήτζι, δρχ΄γι πατρήτζι, δρχγι χρι- / στιάνε, οτι μπιλά τχγάβα βρχ΄τ δηνιέτα ελεντζκα... (с. 201).

други пак станали да- / скале пу касабите, пу гради и други владици, други патрици, други хрис- / тиане, оти била тугава врут диньета еленцка.

Не се открива и пасаж от текста на словото в Уст. сб. на л. 5а:

Начало на липсващия пасаж в Уст. сб., по данни от Райк. дам. (с. 207): ζχβότ ε γραδήνα ἠ μπχνάρ γραδίνα ζακλχ΄τζενα / η πχνάρ ζαπετζέτεν, μιχχιχρλεδίσαν, ζχβότ ε δάστερε...

зувот е градина и бунар градина заключена / и бунар запечетен, мюхюрледисан, зувот е дащере...

Край на липсващия пасаж в Уст. сб., по данни от Райк. дам. (с. 208): ζχβότ τίε ζενά νά σφετό εύανγέλιο πλαγχσλχβένα τί φάφ ζε[ν]ήάχ η / πλαγχσλχβένα πλότ νά κχρέμα τι (начало на пасажа в Уст. сб.) ἠ σφετή πάβλχ κχγά δόηδατ γχδίνιτε, / πρχβόδι μπόγ σηνότ μχ δα σα μπχρχδή χτ ζενὰ…

зувот тие жена на сфето евангелио благуслувена ти фаф женях и / благуслувена плод на курема ти и сфети Павлу куга дойдат гудините, / пруводи Бог синот му да са пуруди ут жена...

В текста на словото от Райк. дам. пък липсва пасаж на с. 221 (л. 14б–15а, в Уст. сб.):

Начало на липсващия текст в Райк. дам., по данни от Уст. сб., л. 14б:

ἠ νήμοη σας μλόγχ χὰρτζη ζα γέδιχβχ ἠ ζα γις δίλχ / (ἠ νιμοητε ὀτι ποσιδὶμ μάλκχ να τζερκβατα δα σα πομολι / να μπογα ζαραδι γρεχοβέτε...

и нимой сас млогу харчи за йедюву и за гиздилу / (и нимойте оти посидим малку на черквата да са помоли / на Бога заради греховете

Край на липсващия текст, по данни от Уст. сб., л. 15а:

τα ζατϫβα πλα# χ# δα πρὰβημε κολκϫτϫ σα ϫγὸδινι νά / σφετα μπογορὸδιτζα ἠ να νεχίν σύν Ιησϫς χριστος...

та затува бла. х. да правиме колкуту са угодини на / света Богородица и на нехин син Иисус Христос.

Настоящата публикация разглежда употребата на чужди (главно гръцки) заемки в дамаскинското Слово за успението на св. Богородица, включено в Устовския сборник и в Райковския дамаскин. Широката употреба на диалектна лексика в словото, характерна за местните родопски говори, ще бъде представена в други публикации. А за гръцките заемки от проучваните текстове, навлезли в българските родопски говори, са посочени данни относно разпространението им в говорите. Лексиката от чужд произход, която не е преведена на български език от местните книжовници, включва основно терминология, свързана с църковната обредност, но се срещат и по-общи понятия:

εορτή / ἐωρτή – грц. εορτή η ʻпразник, тържество’ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 3а

Еήελλατε / δα πραζζνόβαμε Δα σα ράδϫβάμε δα πρὰβημε πανηγήρρετε ἐωρτή ἠ ἠχχ- / τηπὰρετ να βρϫτ πράζζνητζητε η να βρϫ́τ σφεττζήτε δα ἣμαμε πόμϫςτ / ϫ̓τ τεε σφεττζὴ...

йелате / да празноваме, да са радуваме, да правиме панигирете ἐωρτή и их- / тибарет на врут празниците и на врут сфетците да имаме помущ / ут тее сфетци

Райк. дам., с. 203

αμή νήαι πλ. χр.; δέτϫ́στε [!] χάς ηζμετκέρε να Ιησϫ́σα δα πανηγη- / ρήσαμε η εορτή ἠ ἠχτηπὰρ να βρϫ́τ σφεττζήτε δα ἣμαμε η πόμϫςτ ϫ̓τ τέε σφέττζὴ...

ами нийа бл. хр., дету сте хас изметкере на Иисуса да паниги- / рисаме и εορτή и ихтибар на врут сфетците да имаме и помущ ут тее сфетци.

Отделни гръцки заемки се откриват само в единия текст, което най-често е свързано с предпочитания за използването им от страна на среднородопските книжовници или пък заради отпадането на цели пасажи от текста при превода:

αλίωσις – грц. αλλοίωσις, αλλοίωσι ʻпромяна, изменение (обикновено към по-лошо) (ГБР/GBR 2004).

Райк. дам., с. 207 (липсва текст в Уст. сб.):

ζχβότ ε αλίωσις / κάζα προρόκ δαβηδ: αύτη η αλίωσις της δεξιάς τϫ υψίστϫ...

зувот е αλίωσις / каза пророк Давид: ...

Превод: Това е промяната (изменението) на правото на най-висшия

ασκιτίυ – грц. ασκητής ο м. ʻаскет, отшелник’ (ГБР/GBR 2004).

Райк. дам., с. 201 (липсва текст в Уст. сб.):

η δρϫ́γι ϫτ τέχ στάναλι μϫτζενήτζι, δρϫ́γι πακ ασκιτίυ, δρϫ́γι / πάκ δάσκαλε...

и други ут тех станали мученици, други пак ασκιτίυ, други / пак даскале

εργαστήρ – грц. εργαστήρι το, εργαστήριο(ν) το ʻработилница, лаборатория, ателие’ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 9а

ἠ δϫδε δα σὰιέ τόηε χϫζζμεκέρ τὰλλήτε ἠ δϫδε δα μερ- / μετήσα καστητε ἠ διϫκένιτε δετϫ μπεχά ραζζβαλὲνη; / ζαμηνὰχα τρὶ ἠ τζετρι μέσετζη ἠ πο μλόγϫ (σα ζαμπὰβη)...

и дуде да сайе тойе хузмекер таллите и дуде да мер- / метиса кащите и дюкените дету беха развалени, / заминаха три и четри месеци и по-млогу (са забави)

Райк. дам., с. 214

ἠ δϫδέ δα σέε τόε ηζμετκέρ ταρλήτε ἠ δϫδέ δα σα ζερεμεττήσα εργαστήρ διϫκένετε / η κόστητε δέτϫ μπέχα ραζβαλὲνη, ζαμηνόχα τρὶ τζέτρι μέσετζη ἠ πό μλόγϫ...

и дуде да сее тое изметкер тарлите и дуде да са жереметтиса εργαστήρ дюкенете / и кощите дету беха развалени, заминоха три четри месеци и по-млогу

Прави впечатление, че в текста от Уст. сб. е употребен глагол *мерметиса* – грц. μερεμετίζω μετ. ʽпоправям, ремонтирам’ (ГБР/GBR 2004), а в текста на Райк. дам. – глагол *жереметиса* – от тур. cereme ʽобезщетение, компенсация; глоба, санкция’ (АТБР/ATBR 2009); вж. в Родопски речник *жерам’ô* ж. ʽглоба, обезщетение’ (Стойчев/Stoychev 1965: 159).

Важно място в проучваните текстове заема гръцка терминологична лексика, свързана с църковната обредност:

ήψημα / ηπτζημα / ὗτζημα / ὗτζϫμα / ήτζημα / ἤτζυμϫ / ἠτζϫμϫ – грц. ύψωμα, -ατος το църк. ʽпросфора’ (ГБР/GBR 2004). Преобладава употребата на буквено съчетание τζ вместо на гръцката графема ψ в графичното оформление на думата.

Уст. сб., л. 13б

τζη ημὲχα απόστολετε τακάυ ζάκϫν ἠ πράβεχα φσέ / αγα εδὲχα ἀγα ζαεδὲχα ναπρές ἠς ζζβάδαχα / ἤτζυμϫ τα λὸμεχα...

чи имеха апостолете такав закун и правеха фсе / ага едеха, ага заедеха, напреш извадаха / ициму, та ломеха...

ἠ αγα στὰνϫβαχα / ϫ’τ σϫφρὰτα τϫγὰβα λόμεχα ϫ’τ ἠτζϫμϫτϫ βρϫ́τ: / ’’ ἀμη αγα ἤστεχα δα μόλετ εδήν ϫ’τ τέχ ζήμασε ἤτζϫματα / τά στόρεσε κάρστ σας σ νέγϫ / ’’ ἠ αγὰ γϫ τϫ̀ρεσε να γλαβάτα δϫ́μασε τακὰ: μὲγα το ὂνϫμα... εδνός κατϫ πράβεχα ἂπόστολετε πάκ ὗτζϫματα / τα ταμάν ἠ στέχε δα ρεκὰτ: Κυριε Ιησϫ χριστε βοηθή ημάς / ἐτϫ̀ τζη βήδεχα σφετα μπογορὸδιτζα δα ζζδή...

и ага стануваха / ут суфрата тугава ломеха ут ицумуту врут / ами ага ищеха да молет един ут тех зимаше ицумата, / та стореше карст сас негу, / и ага гу туреше на главата, думаше така:… еднош кату правеха апостолете пак ицумата, / та таман ищехе да рекат: Кирие Иису Христе… / ету чи видеха света Богородица да зди

Райк. дам., с. 220

η ημὲχα απόστολετε τακόφ ζάκον ἠ πράβεχα γϫ / φσέ αγά εδὲχα ἀγά δα εδάτ η ζβέχα πόναπρες ήψημα...

и имеха апостолете такоф закон и правеха гу / фсе ага едеха, ага да едат, и звеха по-напреш ипсима

ἠ αγά στὰναχα / ϫ’τ σϫφρὰτα τϫγὰβα λόμηχα / ήτζηματα βρϫ́τ, ἀμή αγά ἢστεχα δα λόμετ εδήν ϫ’τ τέχ ζήμασε ηπτζηματα, / τά στόρεσε κόρστ σάς νέγϫ / ἠ αγὰ γϫ τϫ̀ρεσε νά γλαβάτα μϫ δϫ́μασε: μὲγα τό ὃ- / νομα… εδνό σ. κατϫ΄ πράβεχα ἂπόστολετε σέε ὕτζημα, τα- / μάν ἠστεχα δα ρεκότ: Κυ΄ριε...

и ага станаха / ут суфрата тугава ломиха / ицимата врут, ами ага ищеха да ломет един ут тех зимаше ипцимата, / та стореше корст сас негу / и ага гу туреше на главата му думаше:... едно[ш] кату правеха апостолете сее ицима, та- / ман ищеха да рекот: Кирие Иису Христе…

αγριπνίη мн. – грц. αγρυπνία, αγρύπνια η 1. ‘безсъние, бдение’. 2. църк. ‘всенощно бдение’ (ГБР/GBR 2004)

δϫξϫλϫγίη мн. – грц. δοξολογία η църк. ‘молебен’ (ГБР/GBR 2004)

(π)εντιαρτὰ мн. – грц. πεντιαρτο от άρτος 1. ‘хляб’. 2. ‘просфора; нафора’ и πέντε ‘пет’, т.е. петохлебие. В родопските говори се открива употреба на термин *пендихàро* ‘петохлебие’ в говорите на Павелско и Хвойна, Асеновградско и на вариант *пендехàро* в Смолянско – от πεντε ‘пет’ и -χαρο, -αρο от ἄρτος ‘хляб’ с епентетично *х* на българска почва (БЕР/BER 1996: 150).

πρὸσορι мн. – грц. πρόσφορο το църк. ‘просфора’ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 14б

ἀμη πλα# χ# δα πραζζνὸβαμε σὰς μλόγϫ πἔιϫβϫ σας / μλὸγϫ τζάλνϫβανιε ἀς σ μλὸγϫ ποκὰηβανιε σ ας τζίστϫ / σὰρτζε σὰς σ μλὸγϫ αγριπνίη σὰς σ μλογϫ δϫξϫλϫγίη / (σας σ(π)εντιαρτὰ σὰς πρὸσορι σὰς σβὲστε σὰς μὰς σλϫ / να τζέρκβατα...

ами бла. х. да празноваме сас млогу пеюву сас / млогу цалнувание ас млогу покаивание сас чисту / сарце сас млогу агрипнии сас млогу дуксулугии / (сас (п)ендиарта сас просори сас свеще сас маслу / на черквата

Райк. дам., с. 221

ἀμή νίε δα πραζζνὸβαμε σὰς μλόγϫ πἔιϫβϫ η σάς / μλὸγϫ αγριπνίη η σὰς μλόγϫ δοξολογίη η σάς τζήστϫ σάρτζε...

ами ние да празноваме сас млогу пеюву и сас / млогу агрипнии и сас млогу доксологии и сас чисту сарце

ψάλϫβαχα / τζάλϫβαχα гл. мн., м.несв. – грц. ψάλλω църк. ‘пея, изпявам, опявам’ (ГБР/GBR 2004); вж. *псалом* м. – грц. ψαλμός църк. 1. ‘псалм’. 2. ‘песен, химн, ода’; ‘псалм; църковна песен, съставна част от псалтира; псалом’ (РКБЕНО/RKBENO 2012: 815)

Уст. сб. , л. 10а

Πακ δρϫ́γητε απόστολε η βλαδίτζη τζάλϫβαχα ἠ πεέχα / ’’ ἠ μλὸγϫ ἂνγγελη τζάλϫβαχα τζιϫ΄δινη εν γόμηε σας / βλαδίτζιτε η σὰς απόστολετε...

Пак другите апостоле и владици цалуваха и пееха / и млогу ангели цалуваха... сас владиците и сас апостолете

Райк. дам., с. 216

Πακ δρϫ́γητε απόστολε η βλαδίτζητε ψάλϫβαχα / ἠ πεέχα / ’’ ἠ μλὸγϫ ἂνγγελε ψάλϫβαχα σὰς απόστολετια...

Пак другите апостоле и владиците псалуваха и пееха / и млогу ангеле псалуваха сас апостолетя

И тук е налице употреба на буквено съчетание τζ в единия текст, вместо на гръцката графема ψ от страна на среднородопските книжовници.

βαρταάρ; να βαρτάρε / νά βαλτάρε – църк. ʽолтарʼ, може би от лат. altare; или от сргрц. αλτάρι(ον) (БЕР/BER 1995), с протетично *в*.

Уст. сб., л. 6а

ἀγα ε χαρίζαχ[α] μἀηκα χη η πϫπάηκϫ χη να τζέρκβατα / δα σηδή βότρη να βαρταάρ μπεσὲ τϫγάβα να τρί: 3 / γϫδίνη η σηδέλα να βαρ ταάρ : 12: τβανὰδεστε γϫδίνη...

ага е харизаха майка хи и бубайку хи на черквата, / да сиди вотри на вартаар, беше тугава на три 3 / гудини и сидела на вартаар 12 тванадесте гудини

Райк. дам., с. 210

ἀγά άι χαρίζα πϫπάηκϫ χη η μἀηκα χη να τζέρκβα- / τα δα σηδή βότρε να βαρτάρε, μπέσε τϫγάβα τρί γϫδίνη η σηδέλα νά βαλτάρε 12 γϫδίνη...

ага я хариза бубайку хи и майка хи на черква- / та, да сиди вотре на вартаре, беше тугава три гудини и сидела на валтаре 12 гудини

χαρίζα гл. – грц. χαρίζω μετ. 1. ʽподарявам, поднасям; награждавам; дарявам, харизвамʼ. 2. ʽпрощавам, опрощавамʼ (ГБР/GBR 2004)

θυμιάν вж. *тамиан* м. ʽсмола от южни растения, с която се кади при религиозни обредиʼ: θїмїань, θѷмїань (РКБЕНО/RKBENO 2012: 997, 1009); грц. θυμίαμα, -ατος το 1. ʽтамянʼ. 2. ʽкаденеʼ (ГБР БАН 1995/GBR BAN 1995); θυμίασμα, -ατος το 1. ʽтамянʼ. 2. ʽкаденеʼ (ГБР/GBR 2004).

Уст. сб., л. 5а

ἠ ζϫβάτ τεε νηβέστο: πακ ἔλα ϫτ θυμιάν νηβέστα...

и зуват тее нивесто, пак ела ут тимян нивеста

Райк. дам., с. 207

ζϫβότ ε νηβέστα / πακ ελά ϫτ θυμιάν νηβέστα...

зувот е нивеста, пак ела ут тимян нивеста

Названието в облик *тимѐн'* е характерно за родопските говори в Смолянско (Стойчев/Stoychev 1965: 280)

κομκανιε – комкание, стб. комъканиѥ ʽпричастиеʼ (Син. тр., Супр., Симеон. сб. 1073 и 1076 г., Козма) – заето като църк. от лат. communico ʽприобщавам, причестявамʼ (БЕР/BER 1979).

Уст. сб., л. 14б (липсва текст в Райк. дам.)

ἀλα πάκ μπὴζ λιτϫργὶε ἠ πίς σποβεδανιε ἠ πὺς πϫ / καενιε νὶστϫ νι μπὴβα ἠ μπὴς κομκανιε ἠ μπύς / ζάκϫν νὶστϫ νι ὲ τοηε χριστιἔνιν...

ала пак биз литургие и бис споведание и бис пу- / каение нищу ни бива и бис комкание и бис / закун нищу ни е тойе христиенин.

Глагол *кòмкам са* ʽпричестявам сеʼ е характерен за родопските говори в Смолянско, Златоградско, Ардинско (Стойчев/Stoychev 1965: 189)

Открива се успоредна употреба на термини **πόστα** поста и **τάξη** – грц. τάξη 2. ʽ(обществена) класа, съсловие’. 3. ʽред, строй, редица’ (ГБР/GBR 2004):

Уст. сб. л. 2а

ἠ ἠστηνα / νήε πλα# χ# νὰ πάρβατα πόστα να πάρβατα / τὰξη νη μὸζημε δα φτάσαμε δα σμε κάτϫ σφετη ἀυβραάμ / σαμή δα σα σὲτημε ἠ σαμη δα πρὰβημε χϫπαβϫτϫ; / αμή να βφτόρατα τάξη δα σα τζελας στήσϫβαμε τα δα σμὲ / η νὴε (σλϫς σλήβη μηλϫς στὴββνη μὴρνη η κρὸττκι)...

и истина / ние бла. х. на парвата поста на парвата / τὰξη ни можиме да фтасаме да сме кату свети Авраам / сами да са сетиме и сами да правиме хубавуту, / ами на втората τὰξη да са / челащисуваме, та да сме / и ние (слушливи милустивни мирни и кротки)

Райк. дам., с. 202

ἠ ηστηνα νήε πλ. χρ. / να πόρβατα πόστα νά πόρβϫτϫ / τὰξι νη μὸζημε δα φτάσαμε δα σμέ κατϫ΄ σφετή αβρα- / άμ σαμή δα σα σὲτημε ἠ σαμή δα πράβημε χϫ΄παβϫτϫ, αμή να φτόρατα πόστα δα σα / τζελαστήσϫβαμε τα δα σμέ η νήε...

и истина ние бл. хр. / на парвата поста на порвуту / τὰξι ни можиме да фтасаме да сме кату свети Авра- / ам сами да са сетиме и сами да правиме хубавуту, ами на втората поста да са челащисуваме, та да сме / и ние

Уст. сб. 2б

ἀγα ἠμα / μπϫδίν ϫ᾽τ πάρβατα πὸστα τάξη κατϫ σφετη ἀυββραάμμ / τα νή μϫ τρέπϫβα διδαξϫβάνιε δα να προστή νὰς...

ага има / будин ут парвата поста τάξη кату свети Авраам / та ни му требува дидаксувание, да на прости нас

Райк. дам., с. 203

ἀγα ἠμά μπϫδίν ϫ᾽τ πόρβϫτϫ πὸτ τάξι κατϫ΄ σφετή ἀβραάμμ, δα νή μϫ τρέπϫ- / βα διδάξϫβανιε δα να πρϫστή νάς...

ага има будин ут порвуту пот τάξι кату свети Авраам, да ни му требу- / ва дидаксувание да на прусти нас

В текста на Райк. дам. (с. 203) термин *поста* е заменен с *пот* – път. Вероятно така преписвачът е възприел и осмислил значението на думата в контекста.

В други примери не се използва гръцкият термин, а само българското съответствие:

Уст. сб., л. 2а

Αμή αγά ἢμα πάκ μες ζζδϫ βάαμ / μπϫδήν τζηλέκ ϫ᾽τ τρέτιετα πόςστα κατϫ Ιηϫ΄δα; / ἠ νὲγϫ νη τρέμπϫβα δά γϫ ϫτζη ἠ διδάξϫβα...

ами ага има пак между вам / будин чилек ут третьета поста кату Юда, / и негу ни требува да гу учи и дидаксува

Райк. дам., с. 202

Αμή αγά ήμα πάκ μέστϫ [!] βάμ / μπϫδήν τζηλέκ τά ε ϫ᾽τ τρέτατα πόστα λός κατϫ΄ Ιϫ΄δα, ἠ νὲγϫ νη μϫ τρέμπϫβα διδάξϫβανιε...

ами ага има пак между вам / будин чилек, та е ут третата поста лош кату Юда, и негу ни му требува дидаксувание

Уст. сб., л. 2б

ἀμη κχτρό ε πάκ / χτ βφτόρατα πόσστα να τακάυ τζηλέκ τρέμπχβα / διδαξχβάνηε...

ами кутро е пак / ут втората поста, на такав чилек требува / дидаксуване

Райк. дам., с. 203

ἀμή κχτρό πάκ ε χτ φτόρατα πόστα να τακόφ τζηλέκ τρέμπχβα / διδάξχβανιε...

ами кутро пак е ут втората поста на такоф чилек требува / дидаксуване

Кърн. дам., с. 170 (178б)

кои҃ же не бъı҃ти въ бл҃гость вто҃рега чи҃на, ꙗ҃ко та҃ковъı требу҃еть имѣ҃ти оу҃че҃ниа

Интерес представлява употребеният термин *поста*. Според контекста не може да става въпрос за същ. име *пост* със значение ʿвъздържане от блажна храна според църковните правила; постене' (РКБЕНО/RKBENO 2012: 724), а по-скоро за същ. *пост*, но не със значение ʿотговорна длъжност, служба', срещащо се в публикации на български език след 1850 г., а със значение ʿлицето, лицата, които стоят, та пазят' (БЕР/BER 1996: 545). Може да се предположи наличие на турско езиково влияние: от тур. posta воен. ʿпостови, дежурен' (АТБР/ATBR 2009). Вероятно думата е възприета в този си облик, но с по-различно значение, от среднородопските книжовници, които в стремежа си да направят преведения от гръцки писмени източници дамаскински текст разбираем за обикновените слушатели и читатели, носители на местния родопски говор на българския език, са създавали нови думи. Подобни примери дава Хр. Попконстантинов от текстовете на Петковския дамаскин (Попконстантинов/Popkonstantinov 1888: 133–156).

В кирилските дамаскински текстове е употребен термин *чин* м. 1. ʿчин, степен в йерархията на небесното войнство'. 2. ʿчин, степен в християнската йерархия, пост' (РКБЕНО/RKBENO 2012: 1112). В случая терминът *поста* се употребява със значение ʿстепен на възприемане и отдаденост на християнската религия от страна на обикновените редови християни', подобно на трите монашески чина или степени, според които монасите се определят като новоначални, съвършени и най-съвършени (Дяченко/Dyachenko 1900: 823).

Кърн. дам., XVI в., л.. 178б: ꙗ҃ко аще кто бъıсть ѡ҃ пръ҃ваго чи҃на по҃добаѥть оу҃че҃нїа неимѣ҃ти ꙗ҃ко х҃с҃ бъı҃ти въ сердцъı въноу҃трꙋ...

възвае҃т ли ѡ҃ сръ҃ди насъ ѡ҃ пръ҃ваго чи҃на да на҃съ простить... ан же бъı҃ти ѡ҃ тре҃тїаго чи҃на да подсмїе҃т се на҃мь...

л. 178а: и и҃же послꙋ҃ша ѡ҃ христовꙗхъ оу҃сть сътво҃рити въ тѣхъ онꙗхъ трех чи҃новъ... и добрѣ а҃ще въ пръ҃вїи чи҃нь не дости҃гохомь нь ѡ҃баче въ втори да е҃смо

Свищ. дам., XVIII в., с. 193 (324): че ка҃кь оты҃ ако҃ бь҃ды от нѣкой от пръ҃вїѧтъ чи҃нь, не му трѣбува уче҃нїе... Истинна ако ли бъ҃ди нѣкой отъ тре҃тїютъ чинъ, тьквьзы чловѣкь не му трѣбува уче҃нїе. Защо҃ ко҃лко да му

ду′ма нѣ′кой на уши′те, се′ загубе′ни ги и′ма, като′ коги′ пи′ши нѣ′кой на ле′дъ или по вода′, защо′то сь й дїа′волот всели′ль вь не′говоту срьдце. А който е′ти от бла′гїють от вто′рїють чи′нъ, тьквь′зы трѣ′бува му и ученїе.

с. 193 (325): ако′ има нѣ′кой между ва′сь от прь′вїятъ чи′нь, да ны просты... Ако′ ли бъ′ди от тре′тїять чи′нь, да се′ не пресмы′ва и да се не подигра′ва...

В текста на Райк. дам. (с. 201–202) е налице употреба и на термин **τιϫρλίϫ** *тьурльу* – тур. türlü ʽрод, вид, сорт; разнороден, разнообразенʼ (ТБР/TBR 1962), който е в синонимна връзка с термин *поста*:

σάς τακόφ γιϫ΄μ χόδετ φτόρϫ // τιϫρλίϫ σέε λίϫδιε, πλ. χρ., σλϫ΄σεητε η τρέτηατ τιϫρλίϫ λίϫδιε σάς κακόφ / γιϫ΄μ χόδετ η ηματ, κϫτρί σα η κακβή σα...

сас такоф юм ходет фтору // тюрлю сее людье, бл. хр., слушейте и третиат тюрлю людье сас какоф / юм ходет и имат, кутри са и какви са …

В родопските говори се открива лексема *т'урлѝе* ʽвид, родʼ (пред. бълмох. – Смолянско, Ардинско, Асеновградско (Стойчев/Stoychev 1965: 283).

Съответно в българските дамаскини с кирилско писмо е употребена дума съставленїе – стб. съставленьѥ, -ꙗ ʽнещо създадено, сътворенoʼ (?) (CP/SR 2009):

Кърн. дам., л. 178а: разоумѣите лю′бимицїи ка′кови с҃ѫ′ вто′рое съста′вленїе ч҃лком, оуслъı′шите и тре′тїе, тре′тїе съставле′нїе бъıсть ч҃лком

Свищ. дам., с. 323: Тре′тїото сьставле′нїе человѣческо е′ти когы′ нѣ′кой человѣ′кь неты′ отъ дру′гигу или′ да чю′й или′ да сто′ри какво′ту мноѕи′на и до дне′шны день.

Сред употребените гръцки заемки в проучваните текстове, които не са свързани тясно с църковната терминология, се откриват и такива, навлезли в местния български говор:

βλαστὰρ / βολαστὰρ – грц. βλαστὰρι(ον) το 1. ʽкълн, филиз, издънкаʼ. 2. прен. ʽрожба, потомъкʼ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 3б

δα ἠς ζλὲζημ δα βήδιμ ζαστό / σάη καπὴνα γϫρὴ η πάκ νη ἠς γάσνϫβα αμὴ πακ ε ζελένα / η σϫρὸβα ταὴ ε ζϫβάτ βλαστὰαρ... / ʼʼ Προρὸκ Ιησαὴα βὴκασε στε Δα ηζζλὲσε βλαστὰρ ϫʼτ κόρενε: ... / ʼʼ η κὸρενετ στέ χη ζϫβάτ Ιεσὲ...

да излезим да видим защо / сай капина гури и пак ни исгаснува, ами пак е зелена / и сурова, тай е зуват властаар... / пророк Иисая викаше: ще да излезе властар ут корене… / и коренет ще хи зуват Иесе...

Райк. дам., с. 205

δα ήζλεζαμ δα βήδεμ ζαστό γϫρὴ καπὴνατα η / πάκ σα νη ἠζγϫρέβα, αμὴ πάκ αι σϫρὸβα η ζελένα ε ζϫβάτ βολαστὰρ... / ʼʼ Προρὸκ Ισα- / ὴε στε δα ηζλὲζε βλαστὰρ ϫʼτ κόρενε...

да излезам да видем зашто гури капината и / пак са ни изгурева, ами пак я сурова и зелена е зуват воластар... / Пророк Иса- / йе ще да излезе властар ут корене

В родопските говори са запазени облици *властàр'* 'стъбло на киселец, което се яде, докато е младо' – с. Лещен, Гоцеделчевско (Стойчев/Stoychev 1970: 161) и *властàрка* 'клонче или издънка, израснала за една година' (Стойчев/Stoychev 1965: 139).

За сравнение в Кърнинския дамаскин е употребен термин *жъзъл* м. 'жезъл, дървена тояга' (РКБЕНО/RKBENO 2012):

Кърн. дам., л. 179б

ви'дѣ видѣнїе вѣлїе сї'е что ꙗко кѫ'пина го'рѣше и не съгараше гл҃е'т се жъ'ꙁль слъı'ши свѣ҃телство оѿ пр҃рка иса'їа; иꙁъı'де жъ'ꙁль ѿ ко'рене иесеѡ'ва, гл҃ет се ко'рень

ξετάξα / ξητάσα гл. – с представка *с-* от нгрц. κοιτάζω, κυττάζω (аор. конюнктив κοιτάζω) 'виждам, гледам' (БЕР/BER 2002)

Уст. сб., л. 2б

ζαστὸ γὸσπϫτ στε δα ξετάξα νὲαι λιϫ ρα῾πϫτιτε νἄςσι...

защо Госпут ще да ксетакса нея лю рабутите наши

Райк. дам. с. 203

ζαστό γὸσποτ στε δα ξητάσα νη έ λϫ ράπϫτητε νάσι...

защо Госпот ще да кситаса ни е лу рабутите наши

В родопските говори е запазен глагол *скитàсвам, скитàсувам* 'наблюдателно гледам' – в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Широколъшко (Стойчев/Stoychev 1965: 267).

στέπσα гл. – от аор. основа (ε)φτ(ε)ιαξ- на нгрц. глагол φτ(ε)ιάνω 'правя; изготвям, създавам', със *с-* на мястото на *ф-*, с промяна *кс – пс* на гръцка диалектна почва (БЕР/BER 2010)

Райк. дам., с. 200 (текстът липсва в Уст. сб.)

τοί στε δα ήμα εδίν σαηπιε χϫ́παφ, τοί στέπσα σάε κάματνα δηνιέ...

той ште да има един сайбие хубаф, той степса сае каматна динье

В родопските говори е в употреба глагол *стѐпцвам, стѐпцувам* 'зачевам, създавам' – в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско (Стойчев/Stoychev 1965: 273).

За други гръцки заемки от същата тематична група не се откриват данни относно разпространението им в родопските говори:

διδὰξϫβα гл. – грц. διδάσκω 1. μετ. 'преподавам; уча; обучавам'. 2. αμετ. 'учителствам; проповядвам' (ГБР/GBR 2004)

διδαχὶε – грц. διδαχή η 1. 'проповед; поучение; наставление, назидание'. 2. 'преподаване, учение, обучение' (ГБР/GBR 2004)

διδαξϫβάνηε / διδάξϫβανιε с. 'обучение, обучаване'

Уст. сб., л. 2б

να τακάυ τζηλέκ τρέμπϫβα / διδαξϫβάνηε ὀτι τοὴ γὰλη δα ςσλϫ́σε γόσπϫδτοβιτε / δϫ̀μη ἠ δα πρὰβη χϫ̀μπαβϫ́τϫ τα ζατϫβά να τακίβα / λἴϫδιε κὸητϫ διδὰξϫβα, ἠμα μλόγϫ φαηδά ϫ̀τ γόσπϫδα… πλαγατιτζκὶ σα τιε δετϫ σλϫ̀σετ / σλὸβϫτϫ μπὸζιε γοσπϫτόβϫ η βάρδεττ γϫ να τακὶβα λἴϫδιε / τρὲπϫβα διδαχὶετα...

на такав чилек требува / дидаксувание оти той гали да слуше Госпудовите / думи и да прави хубавуту та затува на такива / людье коиту дидаксува, има млогу файда ут Госпуда... благатички са тие дету слушет / словуту Божие Госпутову и вардет гу, на такива людье / требува дидахиета

Райк. дам., с. 203

να τακόφ τζηλέκ τρέμπϫβα / διδάξϫβανιε, σόε γὰλη δα σλϫ́σε γόσποδοβιτε δϫ̀μη / ἡ χϫ̀μπαβϫτϫ, να τακίβα λίϫδιε κοή διδὰξϫβα, ἡμα μλόγϫ φαηδά ϫ̀τ γόσποδα… πλαγάτιτζκι σα τίε δέτϫ σλϫ̀σετ / σλὸβϫτϫ γόσποδοβϫ η βάρδετ γο, νά τακὶβα λίϫδιε / τρὲπϫβα διδαχὶετα...

на таков чилек требува / дидаксувание, сое гали да слуше Господовите думи / и хубавуту, на такива людье кои дидаксува, има млогу файда ут Господа… благатички са тие дету слушет / словуту Господову и вардет го, на такива людье / требува дидахиета

Райк. дам., с. 199 (пропуснат текст в Уст. сб.):

σέε λιϫ΄διε τίε μπις διδάξϫβανιε, πις δηδαχίε, χήτζ / δα νι κάζε νί εδιν ζα γόσποδα...

сее людье тие бис дидаксувание, бис дидахие хич / да ни каже ни един за Господа.

διορθόσα σα гл. – грц. διορτώνω 1. ʽпоправям; коригирам; ремонтирам’. 2. ʽпоставям в ред; справям’ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 3а

Τα ζατϫβά δα σα πϫκάιε η δα σα διορθόσα νέγϫβϫτϫ σάρτζε ἡ λόσιτε μϫ / τημπηἔτε...

та затува да са пукайе и да са диортоса негувуту сарце и лошите му / тибиете

Райк. дам., с. 203

ζατϫβά δα σα πϫκάεμε η δα σα διορθόσαμε νέγϫβϫτϫ σάρτζε / ἡ ταμπιετετε μϫ...

затува да са пукаеме и да са диортосаме негувуту сарце / и табиетете му /

τιμίσα гл. – от аор. осн. (έ)τιμησ- на нгрц. гл. τιμω ʽпочитам, уважавам’ (БЕР/BER 2017); вж. грц. τίμηση η 1. ʽоценка, оценяване’. 2. ʽоказване на почести’ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 9а

στε δαζ ἠς ζζλέζε / χάς δός στ ἡ χϫς σμεκέρ βέραν να μοηετ συν / ’’ Ι τόη στε δα γϫ τιμίσα νὰ γϫλέμϫ ηχτιπάρ να νὲγϫβϫ τζάρτζκϫ...

ще да излезе / хас дост и хусмекер веран на мойет син / и той ште да гу тимиса на гулему ихтибар на негуву царцку

Райк. дам., с. 215

στε δα ἠζλέζε χάς δόστε ἡ χϫ́παφ ηζμετκέρ νά συν μοή η στε δα / γϫ τημίσα η τοί σάς γϫλέμ να νὲγϫβϫτϫ τζάρτζκϫ...

ще да излезе хас досте и хубаф изметкер на син мой и ще да / гу тимиса и той сас гулем на негувуту царцку

αθένδιν м. – грц. αυθέντης вж. αφέντης η 1. ‘господар, хазяин; шеф’. 2. ‘владетел, хазяин, собственик’. 3. ‘глава на семейство’. 4. ‘богаташ’ (ГБР/GBR 2004); тур. efendi същ. грц. ост. ефенди (титла за учен мъж или духовник, поставя се зад личното име); ефенди (титла за мъже в напреднала възраст и високо социално положение) (АТБР/ATBR 2009).

Уст. сб., л. 9а

ζὰχα τηε δβαμὶνα χὴσζζμεκὲρε τηὲ παρὴ ϰ᾽τ αθένδιν... / τα ϰτήδαχα να πανήγη῎ρ...

заха тие двамина хизмекере тие пари ут атендин… / та утидаха на панигир

Райк. дам., с. 214

η ζέχα τήε δβαμὶνα ὴσζζμετκὲρε τὲε παρὴ ϰ᾽τ αθένδινατ / η ϰτήδαχα να παναγήρε...

и зеха тие двамина изметкере тее пари ут атендинат / и утидаха на панагире

Налице е употреба на турска заемка в гръцкия език, която е характерна и за среднородопските български говори:

τελλάλε мн. – грц. τελαλης о ‘глашатай’ (ГБР/GBR 2004) – от тур. tellal същ. ‘глашатай, викач’ (ТБР/TBR 2009)

τελάλησαμ / τελλαλλήσααμ гл. – грц. τελαλ/ιζω, -ω (εω) мет. 1. ‘известявам’. 2. ‘разпространявам (новини и пр.); издавам (тайна)’ (ГБР/GBR 2004).

Уст. сб., л. 3б

ὴ τζάρ ἤστε δα τιμὴσα μπϰδιν τζιλέκ τά ναγὰδατ τελλάλε / δα τελλαλλὴσατ δα κὰζετ δα βήκάτ δα ρϰήκ να λλιϰδιέτε δα ζνάετ…

и цар ище да тимиса будин чилек, та нагадат теллале / да теллалисат, да кажет, да викат, да рук на людьете, да знает

ταὴ ὰς δνέςσκα πλα# χ#: κατϰ̀ τελλαλλήσααμ να δνέςσνιέτ πρὰζνηκ η πανὴγηρ...

тай ас днеска бла. х. кату теллалисам на днешниет празник и панигир

Райк. дам., с. 204

ὴ τζάρ ἤστε δα τιμὴσα μπϰδίν τζιλέκ, ναγὰδατ τελά τελάλησα δα κὰζε, δα βήκα, δα ρϰήκа να λιϰδιέτε, / δα ζνάετ...

и цар ище да тимиса будин чилек, нагадат тела телалиса да каже, да вика, да рука на людьете, / да знает

τοὴ η ὰς πл. χр. κατϰ̀ τελάλησαμ νά δνέςσνιατ παναγήр η ζατϰβά πϰртζлήе σαμ...

той и ас бл. хр. кату телалисам на днешниат панагир и затува бурчлие сам.

В родопските говори е запазено название *терлàр* ‘глашатай’ (Стойчев/Stoychev 1965: 279).

Широка е употребата в текстовете на двата среднородопски писмени паметника на термин *елин* със значение ‘езичник, лице, което не е християнин’:

ελεν / έλεν м. 1. ʽелин, гръкʼ. 2. ʽелин; лице, което не е християнин; езичникʼ. (РКБЕНО/RKBENO 2012: 259); грц. Ελλην, -ηνος ; Ελληνας ο ʽгръкʼ (ГБР/GBR 2004). Название **елинъ** с двете посочени значения е засвидетелствано в старобългарски писмени паметници (CP/SR 1999: 475).

Райк. дам., с. 199 (пропуснат текст в Уст. сб.)

τϫγάβα / η μπϫμπαηκϫ μϫ μπήλ ελεν η βρϫ΄τ ρϫδνήνατα μϫ η βρϫ΄τ δηνιέτα τϫγάβα μπηλί έ- / λενε...

тугава / и бубайку му бил елен и врут руднината му и врут диньета тугава били е- / лене

Уст. сб., л. 1а:

οτ... / πμπηλὸ βρϫτ δϫνιὲ ἔλενκϫ τα χὸδεχα σας τακίβα / ϫμϫβε...

от… / било врут дунье елен[с]ку, та ходеха сас такива / умуве

Райк. дам., с. 201:

οτι μπηλά τϫγάβα βρϫ΄τ δηνιὲτα ἔλεντζκα σας τακοφ / ιϫμ τα χὸδετ φτόρϫ // τιϫρλίϫ σέε λήϫδιε...

оти била тугава врут диньета еленцка сас такоф / юм та ходет фтору // тюрлю сее людье

В родопските говори от Смолянско е запазена плуративна форма *èлене* ʽнепокръстени хора и народиʼ (Стойчев/Stoychev 1965: 156).

Налице е успоредна употреба на гръцката заемка **панагир** и на българското съответствие **празник**. Двете думи са засвидетелствани и в текстовете на Тихонравовия дамаскин (РКБЕНО/RKBENO 2012: 656, 745). В част от примерите от среднородопските дамаскини се открива успоредна употреба и на техни производни:

πανὴγηρ / παναγήρ – грц. πανηγύρι το 1. ʽпразник (често религиозен); народно веселие; пирʼ. 2. ʽпанаирʼ. 3. ʽпазарʼ (ГБР/GBR 2004)

πανηγηρήςαμε / πανηγηρὶς(ζ)αμε гл. – грц. πανηγυρίζω 1. μετ. ʽпразнувам, чествам, тържествувамʼ. 2. αμετ. ʽпирувам, веселя сеʼ (ГБР/GBR 2004)

Уст. сб., л. 2б

ζαραδι τέαι λΐϫδιε σα η πράζζνιτζιτε / ἠ πανηγήρετε; ζαραδὶ τεὰι λιϫδιε, η ἐυανγγελὶετϫ ε / η κινὶγητε τηὲ λιϫ̓διε πρὰβετ μλὸγϫ χϫςσμέτ να γόσπϫτ...

заради тея людье са и празниците / и панигирете, заради тея людье, и евангелиету е / и кинигите тие людье правет млогу хусмет на Госпут

Райк. дам., с. 203

ζαραδι σέε λιϫ΄διε η πράζνη- / τζιτε στάνϫβατ ἠ παναγήρετε; ζαραδὶ τέε λήϫδιε, η ἐύανγελιετο η κηνὶγητε τέε λίϫδιε πρὰβετ μλὸγϫ χϫζμέτ η ρόζπα η φαηδά νά γόσποδα...

заради сее людье и празни- / ците стануват и панагирете, заради тее людье, и евангелието и кинигите тее людье правет млогу хусмет и рожба и файда на Господа

Уст. сб., л. 3а:

τϫγὰβα κατα χριστηέν δα σα ρὰδϫβα δα πανή- / γηρὴσα δα πραζνόβα τα πράβη ράμπϫτη κόλλκϫ σα δϫστϫἔνη / ζα τζαρὲτ η ζα τζάριτζατα; τακάυββφ πράζζνηκ ἢμαμαι ἠ τακάυββφ / πανὴγηρ πανηγηρὶς(ζ)αμε ἠ τακάυββφ δέν πραζζνόβαμε (κὸμϫ τζη ε) κὸμμϫ τζητζή τηεε νὰ γοσπϫδτΐοβητζην μπογορόδιτζην...

тугава ката христиен да са радува да пани- / гириса, да празнова, да прави рабути колку са дустуени / за царет и за царицата, такаув празник имамя и такаув / панигир панигирисаме и такаув ден празноваме (кому чи е) кому чичи ти е на Госпудьовичин Богородичин

Райк. дам., с. 204:

τϫγὰβα κάτα χριστηάν δα σα ρὰδϫβα δα πανηγηρὴσα δα πραζνόβα τα πράβη ράμπϫτη κόλλκϫ σα δϫστϫἔνη / ζα τζαρὲτ η ζα τζάριτζατα; τακάφ πράζνηκ ἢμαμαι / ἠ τακάφ παναγήρ πανηγηρήςαμε ἠ τακόφ δέν πραζνόβαμε κομσήια νὰ γόσπο- / δοβητζα μπογορόδιτζα...

тугава ката христиан да са радува, да панигириса, да празнова, да прави рабути колку са дустуени / за царет и за царицата, такаф празник имамя / и такаф панагир панигирисаме, и такоф ден празноваме комшия на Госпо- / довица Богородица

Уст. сб. л. 3б

ἠ τακάυφ πανήγηρην ἡ πράζνικ σόηε ναή ποσέτνηετ πρὰζνηκ σφετεχη / πὀγοροδιτζη...

и такаув панигирин и празник сойе най-посетниет празник светехи / Богородици

Райк. дам., с. 204

ἠ τακάφ παναγήρ ἡ πράζνικ σάε πόσετνατα πρὰζνηκ να βρϫ΄τ νέχηνητε πρά- / ζνητζι...

и такаф панагир и празник сае по-сетната празник на врут нехините пра- / зници

Уст. сб., л. 3а:

ζαστὸ πορτζ ἠμα τϫγὰβα κατα χριστηέν δα σα ρὰδϫβα δα πανή- / γηρὴσα δα πραζνόβα τα πράβη ράμπϫτη κόλλκϫ σα δϫστϫἔνη...

защо борч има тугава ката христиен да са радува да пани- / гириса да празнова да прави рабути колку са дустуени

Райк. дам. с. 204

ζαστὸ πόρτζε ἠμά / τϫγὰβα κάτα χριστηάν δα σα ρὰδϫβα δα πανηγηρὴσα, δα πραζνόβα, δα πράβη / ράμπϫτη κόλκϫ σα δϫστϫένη...

защо борче има / тугава ката христиан да са радува, да панигириса, да празнова, да прави / рабути колку са дустуени

В родопските говори е запазен облик *панагѝр* ‘панаир’ – в Смолянско, Ардинско, Асеновградско, Маданско, Девинско (Стойчев/Stoychev 1965: 230).

Възможното обяснение за успоредната употреба на названията *панигир* и *празник* е, че за речта на местните българи християни думата *празник* е била непозната, макар да е засвидетелствана в старобългарски писмени паметници: праѕдьникъ (Зогр., Мар., Супр.) (CP/SR 2009: 350), предвид силното гръцко езиково влияние в тази част от южните краища на българското езиково землище.

Заключение

Езикът на среднородопските дамаскини от втората половина на XIX в. включва много турски и гръцки заемки. Част от тях са характерни за местните български говори. Но се открива и употреба на терминология, основно от гръцки произход, свързана най-общо с църковната обредност. Тъй като дамаскинските текстове са превеждани от гръцки писмени източници, а и поради липсата на богослужебна литература на църковнославянски език, местните свещеници, изявяващи се и като книжовници, са прибягвали до употребата на гръцка църковна терминология. Дори е налице словотворчество при невъзможност да намерят подходящо съответствие на гръцкия термин в превода. Разгледаната употреба на гръцка църковна и по-обща терминология в два текста на Словото за успението на св. Богородица от Устовския сборник и от Райковския дамаскин представя спецификата на включването ѝ в преведените от гръцки писмени източници текстове на местен български родопски говор – самостоятелно или в успоредна употреба със синоним, най-често характерен за църковнославянския език. Този избор е свързан с творческия подход на отделните книжовници.

ЛИТЕРАТУРА

АТБР 2009: Академичен турско-български речник. София, Издателство „РИВА“.

БЕР 1979: Български етимологичен речник. Т. II. И – крепя. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БЕР 1995: Български етимологичен речник. Т. IV. минго – падам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БЕР 1996: Български етимологичен речник. Т. V. падеж – пускам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БЕР 2002: Български етимологичен речник. Т. VI. пускам – словар. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БЕР 2010: Български етимологичен речник. Т. VII. слово – терясвам. София, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

БЕР 2017: Български етимологичен речник. Т. VIII. тесам – фякалка. София. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.

Брага 2023: *Брага, Т*. Одеските дамаскини от сбирката на В. И. Григорович. Българско културноисторическо наследство. Палеография. Кодикология. Датировка. София, Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.

ГБР 2004: Гръцко-български речник. Второ преработено издание. София, „МАГ – 77“.

ГБР БАН 1995: Гръцко-български речник. София, Издание на Българската академия на науките.

Гиневски 2001: *Гиневски, Хр*. Родопската интелигенция през Възраждането. Смолян, Принта КОМ.

Дьомина 1968: *Демина, Е*. Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века. Исследование и текст. София, Издателство на БАН.

Дяченко 1900: *Дьяченко, Гр*. Полный церковно-славянский словарь. Москва, Тип. Вильде.

Милетич 1923: *Милетич, Л*. Свищовски дамаскин, новобългарски паметник от XVIII век. – В: *Български старини*, Кн. VII. Издава Българската академия на науките.

Митринов 2021: *Митринов, Г*. Диалектни особености на словото на пророк Даниил в Райковския дамаскин. – *Българска реч*, № 2, с. 121–129.

Ненчева 2023: *Ненчева, Ел*. Компилативна творба от произведения на св. Климент Охридски, св. Андрей Критски и св. Йоан Дамаскин за празника Успение Богородично в новобългарски ръкописи от XVII, XVIII и XIX век. <https://philol-forum.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2023/02/Kompilativna-tvorba-Filolog.-forum_EN_27.02_corr..pdf> [20.04.2026]

Попконстантинов 1888: *Попконстантинов, Хр*. Материял за изучвание родопското нарячие. – *Сборник за народни умотворения и книжнина*, Кн. 1, с. 133–156.

РКБЕНО 2012: *Демина, Е*. (ред.) Речник на книжовния български език на народна основа (върху текст на Тихонравовия дамаскин). София, Издателство „Валентин Траянов“.

СР 1999: Старобългарски речник. Т. 1, А – Н. София, Издателство „Валентин Траянов“.

СР 2009: Старобългарски речник. Т. 2, О – У. София, Издателство „Валентин Траянов“.

Стойчев 1965: *Стойчев, Т*. Родопски речник. – *Българска диалектология. Проучвания и материали*. Кн. 2. с. 119–314.

Стойчев 1970: *Стойчев, Т*. Родопски речник. – *Българска диалектология. Проучвания и материали*. Кн. 5, с. 152–221.

ТБР 1962: Турско-български речник. София, Наука и изкуство.

Шишков 1903: *Шишков, Ст. Н*. Животописни материали за бележити родопчани. – *Родопски напредък*, № 2, с. 62–65.

REFERENCES

ATBR 2009: Akademichen tursko-balgarski rechnik. Sofia, Izdatelstvo “RIVA”.

BER 1979: Balgarski etimologichen rechnik. T. II. I – krepya. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

BER 1995: Balgarski etimologichen rechnik. T. IV. mingo – padam. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

BER 1996: Balgarski etimologichen rechnik. T. V. padezh – puskam. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

BER 2002: Balgarski etimologichen rechnik. T. VI. puskam – slovar. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

BER 2010: Balgarski etimologichen rechnik. T. VII. slovo – teryasvam. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

BER 2017: *Balgarski etimologichen rechnik*. T. VIII. tesam – fyakalka. Sofia, Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.

Braga 2023: *Braga, T*. Odeskite damaskini ot sbirkata na V. I. Grigorovich. Balgarsko kulturnoistorichesko nasledstvo. Paleografia. Kodikologia. Datirovka. Sofia, Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”.

Demina 1968: *Demina, E*. Tihonravovskii damaskin. Bolgarskii pamiatnik XVII v. Issledovanie i text. Sofia, Izdatelstvo na BAN.

Dyachenko 1900: *Dyachenko, Gr*. Polnyi tserkovno-slavyanskii slovar. Moskva, Tip. Vilde.

GBR 2004: Gratsko-balgarski rechnik. Vtoro preraboteno izdanie. Sofia, “MAG – 77”.

GBR BAN 1995: Gratsko-balgarski rechnik. Sofia, Izdanie na Balgarskata akademia na naukite.

Ginevski 2001: *Ginevski, Hr*. Rodopskata inteligentsia prez Vazrazhdaneto. Smolyan, Printa KOM.

Miletich 1923: *Miletich, L*. Svishtovski damaskin, novobalgarski pametnik ot XVIII vek. – In: *Balgarski starini*, Kn. VII. Izdava Balgarskata akademia na naukite.

Mitrinov 2021: *Mitrinov, G*. Dialektni osobenosti na slovoto na prorok Daniil v Raikovskia damaskin. – *Balgarska rech*, N 2, pp. 121–129.

Nencheva 2023: *Nencheva, El*. Kompilativna tvorba ot proizvedenia na sv. Kliment Ohridski, sv. Andrei Kritski i sv. Yoan Damaskin za praznika Uspenie Bogorodichno v novobalgarski rakopisi ot XVII, XVIII i XIX век. < https://philol-forum.uni-sofia.bg/wp-content/uploads/2023/02/Kompilativna-tvorba-Filolog.-forum_EN_27.02_corr.pdf> [20.04.2026]

Popkonstantinov 1888: *Popkonstantinov, Hr*. Material za izuchvanie rodopskoto nariachie. – *Sbornik za narodni umotvoreniya i knizhnina*, Kn. 1, pp. 133–156.

RKBENO 2012: *Demina, E.* (red.) Rechnik na knizhovniya balgarski ezik na narodna osnova (varhu tekst na Tihonravoviya damaskin). Sofia, Izdatelstvo “Valentin Trayanov”.

Shishkov 1903: *Shishkov, St. N*. Zhivotopisni materiali za belezhiti rodopchani. – *Rodopski napredak*, N 2, pp. 62–65.
SR 1999: Starobalgarski rechnik. T. 1, A – N. Sofia, Izdatelstvo "Valentin Trayanov".
SR 2009: Starobalgarski rechnik. T. 2, O – U. Sofia, Izdatelstvo "Valentin Trayanov".
Stoychev 1965: *Stoychev, T*. Rodopski rechnik. – *Balgarska dialektologia. Prouchvania i materiali*. Kn. 2, pp. 119–314.
Stoychev 1970: *Stoychev, T*. Rodopski rechnik. – *Balgarska dialektologia. Prouchvania i materiali*. Kn. 5, pp. 152–221.
TBR 1962: Tursko-balgarski rechnik. Sofia, Nauka i izkustvo.

✉ *Доц. д-р Георги Митринов*
Секция за история на българския език
Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин"
при Българската академия на науките
бул. „Шипченски проход" 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Assoc. Prof. Dr. Georgi Mitrinov*
Department of History of Bulgarian Language
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia Bulgaria